

ПЕРШОДРУКИ

**Станіслав
Вінценз**

На високій полонині

**Книга II
Нові часи (Листи з неба)**

**Харків
«Фоліо»
2022**

I. НАРОДЖЕННЯ

«Чи це було, чи не було, чи так мамі і бабкам снилось...»

Напакована мішаними полінами, буковими і смерковими, велика груба вигравала рівною ватрою. Жвавіми випадками кидала відблиски на кімнату. На одному ліжку відпочивала породілля Калина у виснаженні між втомливою дрімотою і безсонням. На другому хропіли обидві куми. Призначена опікуватися матір'ю і дитиною бабка-повитуха Варвара прилягла на лавці під вікном в повній готовності.

Деякі з них, або й усі знали, що в таку ніч дванадцять суддів люблять собі заглянути в хату. Хоч би невідомо як пильнував, вони вичекають хвильку дрімоти, влетять, подивляться, обсудять дитину. Так має бути, тож найкраще спати. Зморена теплом Варвара дрімала і знову прокидалась.

Місячної ночі високо на схилах Буковця стальні буки кучеряві від інею, срібногриві. Поснули в хаті жінки у своїх снах знали, що це гривасті коні суддів чекають на своїх вершників. Отже, вони вже спішилися і кружляють тут. А де? Крутяться місячним пилом чи обертаються в сніговій заметілі? Це вже як їм сподобається, але хто ж знає як? То поспішають стежкою, запорошують снігом, то без стежки пританцьовують понад лісом. Появляються і зникають. Вітер, тіні, замети в снігу — чи це вони? Лише коли потраплять на людські очі і під очі худоби, то часом стають помітними привиди, обриси, образи. Чутно шепоти. Появляються і зникають тоді, коли їм подобається, і хто ж знає як?

Бабку-повитуху сон зморив остаточно. Собаки на по-двір'ї гавкнули одна за одною. Сонно заскавчали і, буркотливо погаркуючи, поплентались по снігу шукати спокійніших закутків для сну. Повіяло по дахах. Дванадцятеро з подихом вітру вже тут. Розсілися за столом на лавах. Насичена жаром піч загула поважно: «Слава Богові!». Судді не відповідають, причаїлись. Груба уважно приглядається, освітлює одного за другим.

На протилежних вужчих краях столу засіли два голівні. У того, що з правого боку, лице цілком місячне, місячна пляма на стіні. Той зліва сховав лице в долонях. Коли ж розгорнув снігового плаща, то відкрив червоний, полум'яний сардак. Видно, хто це... Судді тихі, таємні, це так, але щось не видно, щоб вони були між собою у згоді. Той справа, з місячним обличчям, промовив, наче ватра з ями:

— Противник має слово.

Той червоний буркнув ніби примирливо, ніби підко-ряючись, а все ж грізно:

— Виконуймо!

Породіллі Калині почулося, що Світлий знову щось сказав. Він затягував таким болісним голосом, як ватра, коли змагається з мокрим поліном. А бабці-повитусі зда-лося, що він говорив так єлейно, як стара пані-дідичка, коли раз на рік одізветься: «Варваро, прийдіть у Великодню Суботу, отримаєте білу булку».

Світлий пригладив ці слова:

— Згідно з нашим обов'язком жаліймо людину, ря-туймо.

Противник мовчав з обличчям, укритим у долонях.

«Що це, він плаче?» — пробурмотіла собі Варвара, — «хто ж зна, котрий з них противник?»

Судді мовчали. Відразу поруч зі Світлим сидів малий горбатий суддя, хитрий смішок з примруженими очима. Ще жоден із суддів не відізвався, а малий суддя вже пир-скав і хихотів.

«Як ватра, коли натрапить на смолисте поліно і потім краще розгорається» — так бачилось Калині. «Як старий

придворний кухар, коли нап'ється і поплескує мене наосліп. Це теж спосіб» — снилося бабці Варварі. «Це так чорт святим покривляється, тьху!» — пояснювала собі у глибокому сні стара кума Катерина. Вона навіть перестала хропіти і напівсонно перехрестилася.

Малий суддя хихотів і дзижчав на вуха сплячим жінкам.

— Зобов'язання, рятівництво, балакучість. — Пирснув і гнівно засичав: — Сором нам. Суд над такою крихіткою? Що ж тут судити? Може краще допомогти?

«Це добрий дух», — снилося молодій кумі Оленці Сурбановій, — «він лише такий сміх собі надягнув, бо з тими всіма інакше не можна».

Ватра знову загула у грубі рівно, грізно. Слова Світлого вигравали рівно з ватрою:

— Ти завжди на поперек, хто ж тебе не знає! Допомогти може тільки той, хто не народжується. А якщо людське створіння саме хоче...

Варвара перелякалася у сні: «Ой, як мудро! Це їхній єпископ, у цього слово вагоме. Погано!».

Стара кума Катерина розплющила одне око і відразу прикрила зі страху перед місячним лицем: «Господи!». І знову захропіла.

Дитина жалібно заплакала, малий суддя нестерпно хихотів:

— Чуєш, цить-цить, напирас, щоб жить! О, як тішитися.

«Ні, це, мабуть, чорт», — злякалася Оленка, — «він лише вдає з себе доброго».

Світлий промовляв рівно, грізно, щораз голосніше:

— Глянь хоч раз далі, ніж до кута хати! Цілий рід хоче, тобто це мале створіння хоче. Границі між життями темні. Повіє вітер, пересуне тіні поміж ліщин. Вони вибрали.

Світлий завивав вогняно і закінчив жалібно:

— Тепер нам клопотатися з цим. Ха, якби ж то ще людина була цілком сама, якби не знала, що це клітка,

і просто проспала б. Але повинна говорити, повинна втручатися наосліп.

Горбатий суддя з дразливим сичанням лепетів тоненько, притупуючи ногою в такт:

— Але є душа, душа, душа — надсмітте-ва, невмиру-ща, ненеділь-на.

Світлий осмикнув його:

— Це не наша справа, замовкни!

Темний суддя, якого досі мало було помітно у куточку, прошепотів чітко, як головешка, що розпадається на гарячі жарини:

— Цей рід заслуговує на радість: нехай цей клубочок бігає по царинках, нехай щебече до світу. А потім — згасне дитиною.

Калина не чула, Оленка напів підвелася з ліжка, побачила кут, повен відблисків. Затремтіла і відразу ж бухнулася в постіль, накрила голову ліжником. Бабка Варвара зрозуміла дослівно: «Він не так уже й погано говорить. З усіх тих дітей, що пройшли через мої руки, котре ж щасливе?».

Малий суддя тоненько хихотів і чітко затягував:

— А те, що хворіє? Що мучиться? Що мати мучиться, гризеться? Це нічого? — щастя, щастя, щастя — трісь, прісь!

Темний суддя засичав:

— Чи ж один дурень журиться через дурне? Гідного можна впізнати по одному: заглядає поза кути стіни.

Світлий розгорівся рівно відміреним вироком:

— За те, що годував людей, що цим переймався, принесімо йому цей дар: нехай навчиться дивитися поза кути.

Малий горбатий суддя, притупуючи ногою в такт, нав'язливо проспівав:

— Обплутати — віддячити — вимучити! Він сипав з комори зерно для голодних, ми — мішком січку нікчемну для гідних.

Світлий прибив:

— Нехай буде так, для нього життя не закінчується на роді.

Калина чула, але не хотіла цього розуміти: «Добре цим єпископам чи святим, такі промови — але що з дитиною?» — наслуховувала вона у мовчазному напівсні. Почула співоче хихотіння горбатого судді:

— Шановні віщуни, за кути? З дерева, дерева? Хі-хі-хі. Ах, ви соломони, ах ви крутійлони, хі-хі-хі.

Оленка молилася під ліжником: «Господи, щоб тільки Калина не чула того чорта».

Червоний противник вогнисто буркнув:

— Моя функція тут не потрібна, бо склад суду упереджений. По-святому — це не обов'язково повинно бути не по-людськи.

Малий суддя цього разу вперше чітко прошепотів без сміху:

— Кому відразу відкрили серце, святість ні не допоможе, ні не зашкодить.

Світлий мимрив щораз тихше, разом з блакитними язичками вогнища, що засинало. Пережовував слова якось так, як стара бабця:

— Шановні віщуни, будьмо великодушними! Змагайтесь із туманами. Потік звідси, потік звідти. Тумани тут, тумани там. Може, відкриються? Вирок відкладімо. Присуд короткий: щасливе дитинство.

Малий суддя дзявкнув:

— А потім? Смерть повернеться?

Світлий запалився ще раз:

— Потім тумани розійдуться.

Судді замуркотіли теплим хором жару:

— Слава тобі, слава!

Калинка почула те, що хотіла: «Дитину врятовано! Твоя воля, Господи! І слава!».

Горбатий суддя втнув нестерпним переривчатим писком:

— Слава-слава! Заграла-поховала!

Ватра пригасала. Останні промінці танцювали по кутках. Судді вислизали у танці один за одним, присоромлені чи раді, що позбулися. Малий суддя пританцював

накульгуючи. Оленка бачила, як він вхопився за полу довгого плаща червоного судді і дозволив потягнути себе до дверей. Розвернутий до кімнати, щирив зуби і розсипав з очей блиски. Стукаючи ногою об підлогу, разом зі згасаючими жаринами, виспівував щораз тонкіше, але щораз набридливіше:

Соломоники, ми мудрагелики — страх! А ви, ягнята, лагідні баранчики. На вас вироки, гострі ножики — цях-цях-цях.

«Він напроти червоного судді, як жовточуба золотомушка проти орла», — уявляла собі кума Катерина. «Покривляється, як чорт, а Богові помагає», — шепотіла собі тверезо Варвара. «Це не чорт, це такий із цирку, щоб не було сумно, на більше він бідний не здатен», — фантазувала Оленка. — «Дякувати Богові, що вони вже пішли». — Зітхнула і глибоко заснула.

Ватра вже не мала сили, щоб попроситися з дивними гістьми. Шепотіла якісь молитви з вервиці.

У дрімоті очі породілли пробивали стіни хати. Судді росли, міцнішали, а коли доходили до вершини Буковця, то зрівнялися з буками. Гривасті сніжні букові коні нетерпляче вигинали шиї, гребли копитами, ставали дибки. Іржали, аж гора тремтіла. Сипали сріблом з грив. Судді сідали на них, зростали. За Буківцем вода без кінця, рівенька — а висока під небо: Море. Вони туди женуть, дивися!.. Здалеку дзвіночок відгукувався довго і поважно. Усе розсипалося на сніговий вихор, на заметіль, на місячні промені, на пил світла.

Де ж їх шукати? Як їх просити?

II. СВЯТИЙ ЮРІЙ

Рятівник світу святий Микола надзвичайно втомився. Зимку прогнав, закляв-заклепав Льодову Бабу. Ключі від весни вручив Юрієві.

Пробудився Юрій, набитий відблесками ремінь припоясав від стегон аж під пахи. Відчинив з гуркотом ворота хмар. Став на воротах, засвітив очима. І подув у трубу, трубу зубра. І настало весняне свято пастухів.

З притолоченого зимою шару ґрунту підіймалися надірчкові мурави і обернуті до сонця царинки на схилах Буковця. Випростувалися, кучерявилися зеленню. Чубаті вільні травинки на мокрих лугах вистрілювали на очах вгору. Змагалися з віяннями. Нечисленні поля озимини, двірські і Шумееві, терпляче стояли вичесані, як відбірний загін.

Найбільше світла всмоктали буковинки.

Там вище, в густих лісках під Буковцем і навколо обійстя Шумеїв, молоденькі ще букові листочки, напіврозвинуті, смугасті, як і листя спорідненого граба, ще в рамках тільки-но розпуклих лушпайок кольору крилець хруща, злилися з одноманітною передсвятковою завісою. З її пошиттям при народженні з'єлені чепурилися в шепотах куми-таємниці.

А низами в закутках Черемошу буковинки, що вже давно закоренилися, обжилися в затишних заглибинах на низьких схилах у теплі, по-батьківськи заопікувалися кожним листочком. Відмили, повернули кожному листочковій блиск металу. В кожному зеленому дзеркальці гостювало сонце. З непроглядних сонячних візерунків на витягнутих струнах миготливо грав сам Господь-Сонечко. Повільно

просочувався до глибини лісу. Спускався, щоб набутися з лісовим людом. Разом із доброзичливим родом засідав скрізь: у світлотіні, у тихошумі, у срібнозіллі, на горбатих гробах батьків, на мохових колисках букових дітей. М'язисті сиві буки приготували йому добрий полуденок. Срібним ситом цідили гостру яскравість дня, срібним попелом тіні гасили спеку. Зелені коники, рожеві лепетуки, товсті блискучі цвіркуни вибалушили очі, виставили язики з трави. Охололи, затріскотіли широко, плавно: «Господь у лісі». Від них кожна травинку сколихнув зелено-рожевий гомін. Потім і вони замовкали. Полуднували всі, ґазди разом з більшою і меншою худобою. Господь не будив сплячих. Сам снував по лісі. Рук не прикладав ні до чого, це залишив на працівників. Не відправляв літургії, залишив це на слуг. Зітхав над засохлою малиною, зеленою бородою кивав над вовчою ягодою, над її шпониною листвою, над її поплямованим кров'ю цвітом. Заламував руки над останками папороті. Над їхнім ланом, зрізаним морозами, потоптаним снігами, згаслим, струхлявілим. Прояснів над купиною молодої травки, замуркотів коло гнізда джмелів, засвистав безтурботно в галуззі. Захихотів чи то по-старечому, чи то дитинно біля струмка.

Господь на небі вогнистий володар, а тут — лісний гість. А все ж відшукав у глибині яру в мороці, в серці лісового водопою сховок таємного знання. Старі водорості заступали його як могли зеленою пліснявою, грубими кожухами. Крізь їхні шпарки він побачив на дні своє справжнє лице, свій вогнистий образ. Зеленими нитками збіглися до нього тремтячі натовпи дітвори водоростів. Ніжно обіймали образ. Образ був добрим, найтихіший люд його зберіг.

А вгорі, від букових крон, у подувах вітру і надалі дзвонили листяні хори світла: «Ходіть полуднувати! Йдіть сюди всі!».

Чи людина, чи худоба, чи співочий птах, чи зелений жук — кожний тут знайшов своє.

ЗМІСТ

Частина перша

ХРЕСТИНИ В ЯСЕНОВІ	3
I. НАРОДЖЕННЯ	5
II. СВЯТИЙ ЮРІЙ	11
III. НЯНЬКИ	15
IV. ЗНАКИ	32
V. НА ЛУЗІ	41
VI. СТАРЕ ВИНО	45
VII. ПОРІЧНЯК	71
VIII. ЧИ ВАРТО?	76
IX. ЧОРНЕ НА ЗЕЛЕНІМ	82
X. ГОСТІ, ГОСТІ... ..	93
XI. ПРИБУДОВА	109
XII. ПОЛІТИКА	124
XIII. ОСВІТА В ДИМІ	134
XIV. ПРОТВЕРЕЗІННЯ	173
XV. БОРГИ	179
XVI. ПИВО І ДИВА	208
XVII. ГРУПОВЕ ДИВО	234
XVIII. ПАН ЯКОБЕНЦЬ ПРОМОВИВ	254
XIX. ПОСТУП ТЕМРЯВИ	271
XX. ВЕСНЯНИЙ ДОЩ	283
XXI. КІНЦЕВИЙ РЕВАШ	291
XXII. ПІЗНІМ ВЕЧОРОМ	310

XXIII. ХВИЛИНИ ПОСПІХУ	344
XXIV. ДОСКОНАЛИЙ ВАТАГ	360
XXV. КІНЕЦЬ СВЯТА	449
XXVI. ТАНАСІЄВЕ ЧУДО	469

Частина друга

СТАРА ВЕСНА	503

Частина третя

КЛОПОТИ ІЗ СУДАМИ	563

Четверта частина

ГІРСЬКЕ ЖНИВО	631

